Zonder relatie, geen prestatie: over het belang van verbondenheid

Voor studenten is het van wezenlijk belang dat ze zich onderdeel voelen van een leergemeenschap. Het hoger onderwijs – met daarbinnen de diverse instellingen, hun faculteiten en opleidingen – kan gezien worden als zo'n leergemeenschap. Nu het onderwijs in coronatijd grotendeels online wordt verzorgd en de studenten minder naar de instelling komen, is het risico aanwezig dat zij zich minder verbonden voelen. Dit essay richt zich – vanuit het perspectief van de student – op het belang van "sense of community" en communityvorming in het onderwijs voor de motivatie, het mentale welzijn en het studiegedrag vóór en in tijden van corona.

De mens als sociaal wezen en haar behoefte om ergens bij te horen wordt helder weergegeven in de behoeftepiramide van Maslow (1962). In onze behoefte om ergens onderdeel van te zijn wordt voorzien als we frequente en langdurige sociale relaties onderhouden die we als stabiel, positief en betekenisvol ervaren (Baumeister & Leary, 1995).

Een gangbare definitie van "sense of community" komt van McMillan en Chavis (1986): "a feeling that members have of belonging, a feeling that members matter to one another and to the group, and a shared faith that members' needs will be met through their commitment to be together" (p. 9). Sergiovanni (1994) expliciteert daarbij de belangrijkste actoren voor het onderwijs "…studenten en docenten en hun verbondenheid door gedeelde waarden, idealen en doelen." Een bekende theorie die het belang van verbondenheid als universele basisbehoefte beschrijft is de zelfdeterminatie theorie van Deci en Ryan (2000). Volgens deze theorie zijn verbondenheid, samen met autonomie en competentie de drie basisbehoeften van een mens en van belang voor zelfmotivatie, zelfregulatie en welzijn.

In Nederland kent het model van Vincent Tinto (2012) wellicht de grootste bekendheid als het gaat om het belang van verbondenheid. Tinto (2012) betoogt dat onvoldoende interactie tussen studenten onderling en met docenten en staf, aanleiding kan zijn voor een lage 'sense of community', het gevoel niet thuis te horen bij de opleiding, gevoelens van eenzaamheid en daarmee een hoger risico op studiestaken. Studenten die zich sterk verbonden voelen met het instituut, met de docenten (academisch) en hun medestudenten (sociaal) zijn over het algemeen succesvoller tijdens hun opleiding. In die zin is binding zowel een voorwaarde voor studiesucces als een voorspeller van studiesucces (o.a. Elffers, 2018). In Tinto's model wordt onderscheid gemaakt tussen academische integratie en sociale integratie. Binnen deze twee vormen van integratie wordt er in de literatuur nader onderscheid gemaakt tussen formele en informele vormen van integratie; dat wil grofweg zeggen door de opleiding geïnitieerd versus zonder regie, dan wel spontaan ontstaan vanuit docent of student.

> *"Dat vind ik wel een beetje ongemakkelijk hoor. Je zit wel in die klas en je bent nu al een tijdje naar school… en nog steeds weet ik niet alle namen"*

Verbondenheid onder druk: resultaten uit onderzoek vóór en tijdens corona

In de beschrijving van de resultaten van vijf recente onderzoeken die wij met het lectoraat vóór (studie 1-2) en tijdens corona hebben uitgevoerd (studies 3-5), zullen we aanwezige verschillen tussen groepen bespreken. Gevoel van verbondenheid is geoperationaliseerd in termen van sociale en academische integratie.

Duidelijke relatie tussen mate(n) van integratie met welzijn en studiegedrag (studie 1)

In mei 2018 heeft ons lectoraat een diepgaand survey onderzoek uitgevoerd binnen de hogeschool (n=381) naar hun betrokkenheid en welzijn (Gubbels & Kappe, 2019). Gemiddeld scoren studenten het hoogst op informele sociale integratie (3,8 op vijfpuntsschaal), iets lager op formele sociale integratie en informele academische integratie (3,7) en het laagst op formele academische integratie (3,6), waarbij we geen verschillen vinden tussen mannen en vrouwen of eerste- en tweede generatie studenten.

In hoeverre sociale en academische integratie samenhangt met studentenwelzijn en studiegedrag is in dezelfde studie onderzocht. Er worden vooral veel verbanden tussen formele academische integratie en studentenwelzijn gevonden. Hoe meer studenten zich geïntegreerd voelen in de formele academische setting, hoe meer steun ze ervaren van docenten en vrienden, des te hoger het gevoel van autonomie, de bevlogenheid en toewijding. Als we kijken naar de relatie tussen welzijn en studiegedrag, dan zien we in dit onderzoek dat studenten die veel stress ervaren minder goed, of soms helemaal niet (10%) in staat zijn, om studieactiviteiten uit te voeren.

Normaliter hoger gevoel van verbondenheid onder eerstejaars (studie 2)

In februari 2020, dus twee maanden vóór corona, heeft ons lectoraat een groot surveyonderzoek uitgevoerd onder studenten van Inholland (N=4640) naar onder meer hun mate van verbondenheid en welzijn. In deze periode scoorde studenten wederom gemiddeld hoger (3,9) op sociale integratie dan op academische integratie (3,6). De resultaten laten zien dat er geen significant verschil is tussen mannen en vrouwen in de mate waarin zij verbondenheid ervaren. Verder laten de resultaten zien dat eerstejaars zich sterker sociaal verbonden voelen dan ouderejaars studenten en dat voltijd studenten zich iets sterker sociaal verbonden voelen (3,9) ten opzichte van duale (3,8) en deeltijd studenten (3,7), hoewel de verschillen klein zijn en de onderwijsaanpak aanzienlijk verschilt. Ook vinden we dat voltijd studenten een iets sterkere mate van academische binding ervaren (3,6) ten opzichte van deeltijd en duale studenten (3,5). Echter ook hier zijn de verschillen klein, wat erop lijkt te duiden dat sociale en academische verbondenheid in diverse onderwijsvarianten te realiseren valt. Ook in deze studie vinden we een relatie tussen de mate van verbondenheid met studentenwelzijn (zwak negatief), studie-uitval onder eerstejaars (zwak negatief) prestaties en tevens met tevredenheid over de studie (matig positief).

Daling op alle aspecten van verbondenheid (studie 3)

In mei 2020, tijdens de volledig online onderwijsperiode, heeft ons lectoraat een nieuwe, omvangrijke surveystudie uitgevoerd naar zowel de betrokkenheid en het welzijn van studenten en de invloed op hun studiegedrag (N=2835).

Samengevat laten de resultaten zien dat studenten zich tijdens coronacrisis minder verbonden voelen met elkaar onderling én hun opleiding dan daarvoor. Dat geldt voor zowel academische- als sociale integratie,

binnen zowel een informele- als formele setting (>10%). Het afgenomen gevoel van academische- en sociale integratie is zeer waarschijnlijk toe te schrijven aan de coronacrisis, waarbij tijdens de eerste wave het onderwijs volledig online plaatsvond en docenten veelal volledig geabsorbeerd werden door het omzetten van hun fysieke programma naar een online les- en toetsprogramma. De focus op deze kwalificerende functie is, hoewel verklaarbaar, ten koste gegaan van de socialiserende functie.
Ook in deze studie rapporteren eerstejaars studenten een hogere sociale binding dan ouderejaars studenten. In tegenstelling tot de pre-coronastudies vinden we enkele man-vrouw verschillen. In een meer informele/ongedwongen onderwijssetting, zonder expliciete begeleiding of leeropdracht, lijken vrouwelijke studenten zich meer op hun gemak te voelen dan hun mannelijke medestudenten. Eerste generatie studenten lijken een lagere emotionele docentbetrokkenheid te ervaren dan tweedegeneratie studenten.

Ook in deze studie zien we eenzelfde zwak verband wanneer we kijken naar de relatie tussen de diverse maten van binding en studiestress en depressieve gevoelens. Wel zien we een sterker positief verband tussen binding en tevredenheid. De kracht van het verband tussen betrokkenheid en welzijn lijkt onveranderd in de volledige online periode. Met betrekking tot de impact op het studiegedrag zien we dat nagenoeg de helft van de respondenten aangeeft dat “alles voelt als een inspanning” en “niet aan de slag te kunnen gaan”.

Tanende kwaliteit en frequentie van het contact en netwerk: (studie 4 en 5)

In de periode juni-juli 2020 (studie 4) en oktober-november 2020 (studie 5) zijn twee verdiepende kwalitatieve studies uitgevoerd naar de beleving van studenten in coronatijd. Middels semigestructureerde interviews zijn voltijd studenten (N=60 versus N=48) bevraagd over hun ervaringen, welzijn en mate van betrokkenheid.
In relatie tot de informele sociale integratie geven studenten aan de spontane ontmoetingen, bijvoorbeeld een praatje op de gang, zijn weggevallen, wat leidt tot een gemis van gezelligheid. Tevens geven zij aan dat “het studentenleven” is verdwenen. De meeste studenten hebben minder sociale contacten, ook online. Uitzondering hierop zijn studenten die stagelopen, hoewel ook deze groep aangeeft het gezellige, fysieke samenzijn met studiegenoten te missen.

“… hoe wij studeerden was echt van, je hielp elkaar, we ondervraagden elkaar, we probeerden de rode draad samen te vinden. En dat maakte het studeren ook een stuk leuker.”

Met betrekking tot de formele sociale integratie valt vooral op dat de grootte van de netwerken tussen studenten onderling kleiner is geworden. Studenten studeren vaker alleen of in kleine groepen, en deze kleine groepen bestaan vaak uit medestudenten met wie al contact was voor de coronatijd. Het contact met de rest van de klas is afgenomen. Nieuwe klasgenoten leren kennen via online communicatie blijkt een stuk lastiger te zijn dan tijdens fysieke lessen. Online communicatie kan de voordelen van fysieke communicatie maar deels vervangen en wordt als kwalitatief lager, zakelijker en afstandelijker, ervaren. Dit wordt onder meer veroorzaakt doordat subtiele, veelal non-verbale signalen niet kunnen worden opgepakt. Studenten zien het als een verademing als ze af en toe toch een les op locatie hebben, vooral vanwege de sociale contacten.

In relatie tot informele academische integratie geven studenten die wel steun ervaren vanuit docenten aan zich meer betrokken voelen bij de opleiding en ook gemotiveerder zijn om er, ondanks alle beperkingen, toch iets van te maken. Met betrekking tot formele academische integratie geven de studenten aan dat het volgen van de online lessen, de kwaliteit van het online contact - versus fysiek contact - en het vele zitten voor een beeldscherm extra energie kost. Dit gaat ten koste van de motivatie om deel te (blijven) nemen. Tot slot geven ze aan meer samen te willen werken en graag betrokken te worden bij het (door) ontwikkelen van het onderwijs.

"Het gevoel dat je voorheen had, dat je in een lokaal zat en dat iedereen op elkaar reageerde, dat mis je nu gewoon heel erg".

Samen door-ontwikkelen

Ik startte het essay met de zin dat hogescholen als leergemeenschappen gezien kunnen worden. In de doorontwikkeling van het onderwijs – in welke blended vorm dan ook – zouden we het perspectief van het hoger onderwijs als leergemeenschap, centraal moeten stellen en in het bijzonder de functie die de fysieke en digitale leeromgeving hierin speelt. Vanuit dat perspectief kunnen we kijken naar wat er nodig is qua kwalificatie, socialisatie en subjectivering en welke aspecten extra aandacht nodig hebben om te komen tot een hechte leergemeenschap.

In onze optiek is het belangrijk om de transformatie van het HO samen te doen, dus met alle stakeholders het gesprek te voeren over wat we willen behouden en waarom. Daarbij is het raadzaam om studenten, alumni en het werkveld net zo nadrukkelijk hierbij te betrekken als interne stakeholders en onderwijskundigen. Input vanuit onze zeer diverse studentenpopulatie is onder meer van belang omdat dit in zichzelf al de verbondenheid versterkt, maar ook omdat *de* student niet bestaat. Uit dat gezamenlijke 'gesprek' volgt de visie op blended leren in communities, gevolgd door het onderwijsontwerp en pas dan de organisatie van inrichtingsvraagstukken, onderwijsondersteuning en -logistiek.

In dit essay stond het perspectief van studenten centraal en hun behoeften aan sociale- en academische integratie, onderdeel te zijn van een (leer)gemeenschap, ergens bij te horen en zich thuis te voelen. Volgens Elffers (2018) is verbondenheid geen eigenschap die een student kan hebben. Ons onderzoek toont aan dat het ook geen eigenschap is van een bepaalde opleidingsvariant en dat verbondenheid binnen alle varianten realiseerbaar is (o.a. studie 2). Verbinding is ons inziens het resultaat van de *interactie* tussen de student, de onderwijsorganisatie en haar actoren. Ons onderzoek laat tevens zien dat docenten een belangrijke actor zijn in het kader van de academische integratie, die op haar beurt sterk samenhangt met het gevoel van welzijn van studenten.

Hoewel er voldoende theorievorming beschikbaar is over het belang van verbondenheid, laat de coronacrisis ons ondubbelzinnig het belang van sociale- en academische integratie en fysiek contact ervaren. De huidige situatie heeft benadrukt dat studeren niet louter het volgen van een set van onderwijseenheden is die tot een diploma leiden. Studeren is zoveel meer: ergens bij horen, nieuwe vrienden maken, socialiseren. Kennis en cognitie blijven uiteraard van belang, maar zonder het gevoel ergens bij te horen komen welzijn, actieve betrokkenheid, maar ook die hogere cognitieve vaardigheden

en studieprestaties, in het geding. Een “sense of community” is van belang om elkaar te ondersteunen, inspireren en intellectueel te voeden.

Dit essay werd geschreven ter gelegenheid van het *NRO Symposium Hoger Onderwijs: Nieuwe richtingen na de pandemie?* dat op 15 januari 2021 heeft plaatsgevonden. Dit essay valt binnen het thema *Communityvorming in een blended leeromgeving*.

Contactgegevens auteur

Rutger Kappe

Hogeschool-breed Lector Studiesucces

Programmaleider Onderzoek in Onderwijs

Hogeschool Inholland

Rutger.Kappe@Inholland.nl

Referenties

Baumeister, R.F., & Leary, M.R. (1995). The need to belong: desire for interpersonal attachments as a fundamental human motivation. *Psychological bulletin, 117(3)*, 497.

Deci, E.L., & Ryan, R.M. (2000). The ‘What’ and ‘Why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior. *Psychological Inquiry, 11*, 227-268.

Elffers, L. (2018). Presentatie tijdens G5 studiedag binding met Studenten. Lectoraat Studiesucces. Gevonden via https://www.inholland.nl/media/16197/verslag-studiedag-binding.pdf

Gubbels, N. & Kappe, F.R. (2019). *Studentenwelzijn 2017-2018. Resultaten kwantitatief en kwalitatief onderzoek naar het welzijn van studenten van Hogeschool Inholland*. Lectoraat Studiesucces, Hogeschool Inholland: Haarlem.

Inspectie van het Onderwijs. (2020). *COVID-19-monitor: hoger onderwijs (tweede meting).* Geraadpleegd van https://www.onderwijsinspectie.nl/documenten/publicaties/2020/09/02/covid-19-monitor-ho.

Maslow, A.H. (1954). *Motivation and personality* (1st ed.). New York: Harper.

ResearchNed. (2020). *Studeren, studievoortgang en welbevinden tijdens corona.* Geraadpleegd van http://www.iso.nl/wp-content/uploads/2020/06/Warps-Van-den-Broek-2020.-Studeren-tijdens-Corona.-Nijmegen-ResearchNed.pdf.

Sergiovanni, T.J. (1994). *Building community in schools*. San Francisco: Jossey-Bass.

Tinto, V. (2012). *Completing college: rethinking institutional action*. University of Chicago Press: Chicago.